

Motion till riksdagen 2018/19:394

av Jonas Sjöstedt m.fl. (V)

Kulturpolitiska frågor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en statlig utredning för att genomlysna musiklivets villkor på alla nivåer från statliga subventioner, turnéstrukturer och myndigheters samverkan till exportfrågor och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att alla arrangörer som erhåller statliga medel ska tillämpa MU-avtalet och att ersättning ska utgå för konstnärernas hela arbetstid i samband med en utställning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att alla arrangörer som erhåller statliga medel tillämpar ett jämställt förfaringssätt vid utbetalning av ersättning enligt MU-avtalet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att arrangörerna årligen rapporterar hur mycket de har betalat konstnärerna i utställningsersättning och medverkansersättning inom ramen för MU-avtalet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda förutsättningarna för att inrätta en fond för unga konstnärer som finansieras av transaktionsavgifter på äldre konst där upphovsrätten slutat gälla och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en kartläggning av konstnärers behov av och tillgången till ateljéer och kollektivverkstäder och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att säkra tillgången till konstnärsateljéer med rimliga hyror runt om i landet och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Den centrala frågan för Vänsterpartiet är hur vi ska kunna skapa ett kulturliv för alla och inte bara för några få. Vi vill möjliggöra för människor i hela landet att vara både deltagare och åskådare genom att öka tillgängligheten till kulturen. Därför måste vi ha goda villkor för både yrkesverksamma konstnärer och amatörkulturutövare i hela landet. Det handlar om ateljéstöd, mötesplatser eller arrangörsstöd och stärkt finansiering till institutioner på alla nivåer. Vidare måste även kulturarbetare få en grundtrygghet vid föräldraledighet, sjukdom, ålderdom eller arbetslöshet. Om Sverige ska leva upp till regeringsformen 2 § som slår fast att den ”enskildes kulturella välfärd” ska vara ett av tre ”grundläggande mål för den offentliga verksamheten” och nå sitt kulturpolitiska mål om att ”kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling” så måste de som producerar kulturen och konsten ges goda förutsättningar att verka.

Kulturen ska vara fri och frispråkig. I dag händer det att kultur tystas och läggs tillrätta, ibland med goda föresatser, ibland med klassförakt, sexism eller hat som grund. Vänsterpartiet är konsekventa försvarare av konstnärlig frihet och yttrandefrihet. I dag angrips yttrandefriheten och det fria kulturlivet av extremhögern. Deras kulturkamp syftar till att tysta obekväma åsikter och föra oss tillbaka till en tid då kritik mot makten betraktades som illojalitet mot nationen. Vänsterpartiet anser att det är en ytterst viktig princip att politiker inte ska styra det konstnärliga innehållet. Konsten får aldrig reduceras enbart till sådant som är lättillgängligt, politiskt korrekt eller ämnat att underhålla för stunden.

Att uttrycka sig genom konsten är en fundamental mänsklig rättighet. Varje konstnärligt uttryck är unikt och en viktig del av det samhälle vi lever i. Resultatet av konstnärligt skapande kan inte likställas med vanliga varor och tjänster utan har en särskild dimension. Marknadskrafterna kan inte ensamma garantera att det finns en mångfald av kulturuttryck, vare sig lokalt, regionalt, nationellt eller internationellt, utan huvudansvaret för detta vilar på det allmänna och på kulturpolitiken i stort. Det måste därför ges förutsättningar för att alla ska få möjlighet att utveckla sin skapande förmåga och vara aktiva deltagare på likvärdiga villkor i kulturlivet.

Vänsterpartiet vill satsa på kultursamverkansmodellen. Modellen inrättades 2011 i syfte att skapa ett ökat utrymme för regionala prioriteringar och variationer för kulturverksamhet, men statens bidrag till samverkansmodellen har halkat efter och vi behöver stärka möjligheten till kultur i hela landet. Modellen har dessutom utökats med bild och formområdet och behöver även förstärkning av den anledningen. Vänsterpartiet vill att en procent av statsbudgeten ska gå till kultursektorn.

Utred musiklivets villkor

Varje generation har utifrån de musiktraditioner som funnits fått erövra sitt eget utrymme och sin egen musik. Det finns i dag ett brett spektrum av musikgenrer, en musikalisk mångfald som vi har anledning att vara stolta över. Men dessa genrer och stilar lever under mycket olika ekonomiska villkor. En alltför snålt tilltagen ekonomi gör också att kvaliteten sjunker eftersom många verksamheter slåss om samma pengar. Det är politikens ansvar att musiken i landet får förutsättningar att utvecklas och expandera. Musik är, tillsammans med film, den konstform som ungdomar från alla samhällsklasser kommer mest i kontakt med, både som mottagare och utövare. 600 000 personer i landet sjunger i kör. Ungdomar repar och spelar i band i tusentals källare och

tillfälliga lokaler. Intresset för visan har utvecklats starkt och vissjüngandet har blivit en rörelse som förenar över generationsgränserna. Musik- eller kulturskolor finns i nästan alla kommuner. Lokala orkestrar, körer och musikhus, regionala och nationella institutioner utgör stommen i det samhälleligt stödda musiklivet. Samtidigt står det fria musiklivet, professionella grupper, musiker och sångare, för en mycket stor del av musikutbudet. Många väljer att frilansa av konstnärliga skäl. Deras konstnärliga frihet är av vital betydelse för musikens utveckling.

Förutsättningarna för svenskt musikliv har dock förändrats mycket de senaste åren bl.a. beroende på digitaliseringen och globaliseringen. Nätverket Ett musikliv för alla, som samlar 22 nationella musikorganisationer, har sedan en längre tid önskat en oberoende, parlamentarisk utredning av musiklivets komplexa villkor. Syftet är att musikpolitiken ska moderniseras och uppdateras. Frågor som bör ses över är exempelvis hur villkoren för offentligt stöd när det gäller olika musikinriktningar kan bli mer lika, hur de statliga anslagen till musik kan säkerställa att en musikalisk mångfald presenteras för landets invånare, hur regionernas stöd till musiklivet kan göras mer likt över landet, hur musikers PR, management och bokning kan stimuleras, hur politiken kan skapa förutsättningar för att säkra återväxten av nya musiker och musikskapare som vill satsa på en professionell verksamhet, hur nationella turnéstrukturer kan byggas upp och hur de politiska strukturerna kan bli tydligare. Vidare bör utredningen ta fram förslag på en samordnad strategi för internationell musikpolitik.

Vänsterpartiet delar nätverkets syn på att villkoren för musiklivet behöver ses över från grunden.

Regeringen bör därför tillsätta en statlig utredning för att genomlys musiklivets villkor på alla nivåer från statliga subventioner, turnéstruktur och myndigheters samverkan till exportfrågor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Kulturarbetare ska kunna leva på sitt skapande

Frågan om hur konstnärer ska kunna betala för sig, när de inte själva får rimligt betalt för utfört arbete är en av de största kulturpolitiska frågorna idag. När samhället går mot allt mindre offentligt ägda samhällsfunktioner och lägger större tillit till att marknadskrafter ska lösa problem med tillgång och efterfrågan, så är konstnären en av de mest utsatta grupperna. Konstnärsnämnden senaste rapport om konstnärernas inkomster visar ett ökande gap mellan konstnärer och övriga befolkningen. Medianvärdet för den sammanräknade förvärvsinkomsten för bildkonstnärer och konsthantverkare ligger på 13 000 kronor i månaden före skatt, vilket kan jämföras med medianvärdet för alla konstnärliga och kulturella yrkesgrupper som ligger på 18 200 kronor eller 24 200 kronor för hela befolkningen (2014). Andelen bildkonstnärer som har en inkomst under 14 900 kr före skatt ökade från 61,4 till 64,2 procent mellan 2004 och 2014. Antalet bildkonstnärer som har mycket låga inkomster har alltså ökat mellan 2004 och 2014.

Den nuvarande kulturarbetsmarknaden innebär att många kulturskapare befinner sig i en osäker frilanstillvaro och ofta hamnar utanför de vanliga försäkringssystemen utan rätt till a-kassa, pension och sjukförsäkring. Bild- och formkonstnärerna har ofta de lägsta och mest osäkra inkomsterna av alla konstnärsgupper. Professionellt verkamma kulturskapare måste ha möjlighet att leva på sitt kulturskapande under rimliga förhållanden. För det krävs bl.a. att de får en bättre ersättning för sitt arbete, att fler får fast anställning på kulturinstitutionerna och att socialförsäkringarna anpassas efter den

verklighet som de frilansande kulturskaparna lever i. Vänsterpartiet vill undersöka möjligheterna att skapa en konstnärsallians för bild- och formkonstnärer. Kulturskapare ska även ha rätt till ekonomisk ersättning på en rimlig nivå när deras verk visas. Vänsterpartiet har genom åren drivit på frågor om MU-avtalet, höjd biblioteksersättning och stärkt visningsersättning.

Konstnärspolitiska utredningen presenterade under våren 2018 sitt betänkande *Konstnär – oavsett villkor?* (SOU 2018:23) med förslag som ska stimulera arbetsmarknaden så att fler konstnärer kan leva på sitt konstnärliga yrke. Förslagen syftar även till att stärka konstnärernas position i dagens digitaliserade samhälle samt ska ge bättre förutsättningar för att ungdomar i hela landet, oavsett socioekonomisk bakgrund, ska våga välja konstnärsyrket. I utredningen föreslås bl.a. att en ny fond för bild- och formkonstnärer inrättas. Fonden ska finansieras med en konstavgift om högst 5 procent vid andrahandsförsäljning av bildkonst som inte omfattas av följerrätten. Vidare föreslås ett nytt statligt bidragssystem som ska omfatta arbetsstipendier, projektbidrag och långtidsstipendier. Vi förutsätter att regeringen presenterar en proposition baserad på utredningens förslag. I denna motion har vi valt att lägga ett konkret yrkande som handlar om en ny fond för bild och formkonstnärer (se nedan).

När det gäller socialförsäkringssystemen konstaterar utredningen att de i många avseenden är uppbyggda för arbetstagare med längre anställningsperioder och regelbunden inkomst, något som sällan gäller för konstnärer. Utredningen ser behov av ytterligare åtgärder för att öka konstnärernas sociala trygghet och konstaterar att det behövs tydligare regler för hur sjukpenninggrundande inkomst (SGI) för enskilda näringsidkare ska beräknas. Utredningen föreslår att detta tillsammans med den ekonomiska tryggheten vid sjukdom för konstnärer som har stipendier bör ingå i beredningen av den parlamentariska socialförsäkringsutredningens (PSFU) förslag (SOU 2015:21). Utredningen anser även att tiden vid långa stipendier bör vara överhoppningsbar för a-kassa, en fråga som föreslås prövas av utredningen *En ny arbetslöshetsförsäkring för fler, grundad på inkomster* (dir. 2018:8).

Vänsterpartiet anser att frågan om konstnärers och andra kulturskapares möjligheter till rimlig försörjning behöver ses över och lösas snarast. Det kan ske inom regeringskansliets beredning av PSFU:s förslag och pågående utredning om a-kassan eller inom ramen för ett fristående utredningsuppdrag. Vi avvaktar regeringens proposition och lägger därför inte fram något yrkande i denna motion.

Medverkans- och utställningsersättningsavtalet

Medverkans- och utställningsersättningsavtalet (MU-avtalet) är ett ramavtal för konstnärers medverkan vid utställningar som ingått mellan staten och Konstnärernas Riksorganisation, Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare, Svenska Fotografers Förbund och Svenska Tecknare. Avtalets syfte är att skapa bättre förutsättningar för bild- och formkonstnärer att få betalt för utfört arbete och innebär att konstnärer i samband med en utställning garanteras ersättning både för nedlagd arbetstid i samband med utställningen och för den konst som visas. MU-avtalet gäller för statliga institutioner men avtalets intention är att vara vägledande för hela branschen, även privata utställningsarrangörer.

MU-avtalet har inneburit att bildkonstnärer fått bättre villkor men problemet är att avtalet följs alltför sällan. En konstutställning kan liknas vid en teateruppsättning för vilken det skulle vara otänkbart att inte arvoda professionella skådespelarna för

repetitionstiden utan enbart för de faktiskt uppförda föreställningarna. Bara drygt hälften av Sveriges utställningsarrangörer tillämpar MU-avtalet enligt KRO/KIF:s rapport MU-barometer 2015 – en granskning av tillämpningen av MU-avtalet under 2014. Av rapporten framgår även att det finns en könsbaserad skillnad i hur konstnärer ersätts. I de fall då utställningsarrangörer ersätter enligt annan arvoderingsmodell än MU-avtalet erhåller manliga konstnärer i genomsnitt 52 procent mer i ersättning än kvinnliga konstnärer och mer än dubbelt så mycket som personer med en annan könsidentitet än man eller kvinna. Av de arrangörer som tillämpar MU-avtalet, och som har redovisat hur mycket de har betalat i utställnings- respektive medverkansersättning, har manliga konstnärer i genomsnitt fått 10 procent mer i ersättning än kvinnliga konstnärer. Ersättningsgapet mellan kvinnor och män är alltså betydligt mindre i de fall MU-avtalet tillämpas, men likväl finns det en könsbaserad skillnad.

Kulturrådet har fått regeringens uppdrag att redovisa siffrorna om tillämpningen av MU-avtalet inom Kultursamverkansmodellen. De genomsnittliga ersättningarna till konstnärer i kronor per år var för visning av verken (utställningsersättning) 3 492 kronor för år 2017. Ersättningarna för omkostnader och arbetstid (medverkansersättning) var 3 066 kronor för år 2017. Siffrorna visar att det har varit svårare än vad många trott att få arrangörer att betala skäliga ersättningar.

Den konstnärspolitiska utredningen Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23) gör bedömningen att det inte finns ett omedelbart behov av en ny revidering av MU-avtalet, men möjligen på sikt för att anpassa avtalet till att bildkonst numera kan vara digital och inte enbart fysisk. För att understryka MU-avtalets betydelse för bild- och formkonstnärer föreslår dock utredningen att fler myndigheter inom museisektorn ska få i uppdrag att redovisa utbetalda ersättningar enligt avtalet.

Vänsterpartiet anser att alla utställningsarrangörer som får statliga bidrag ska tvingas att tillämpa MU-avtalet samt att det ska vidtas åtgärder för att tillförsäkra att det inte förekommer könsbaserade skillnader vid utbetalning av ersättning enligt MU-avtalet.

Regeringen bör därför tillse att alla arrangörer som erhåller statliga medel ska tillämpa MU-avtalet och att ersättning ska utgå för konstnärernas hela arbetstid i samband med en utställning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även tillse att alla arrangörer som erhåller statliga medel tillämpar ett jämställt förfaringsätt vid utbetalning av ersättning enligt MU-avtalet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör vidare tillse att arrangörerna årligen rapporterar hur mycket de har betalat konstnärerna för utställningsersättning och medverkansersättning inom ramen för MU-avtalet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En ny konstnärsfond

I Norge infördes 1948 ett slags konstavgift baserad på principen droit de suite (följerätt) med syftet att konstnären och hans anhöriga skulle ha rätt till en del av de värdestegringar som inträffade när konstverk såldes vidare. Fonden skulle i första hand ge äldre konstnärer och avlidna konstnärers familjer en inkomst och pension. Den största delen av fondens tillgångar går fortfarande till konstnärer över 60 år men även till arbetsstipendier och etableringsstöd till konstnärer, projektstöd samt fyra årliga prestigefyllda konstpriser.

Den norska konstavgiften på 5 procent omfattar bildkonst, konsthantverk och foto och tas ut på all försäljning av konst i Norge med ett försäljningspris på mer än 2 000 kronor på såväl andrahandsmarknaden som förstahandsförsäljning och konstnärliga gestaltungsprojekt. Det finns få motsättningar kring det norska konstavgiftssystemet. Vissa säljare har dock påpekat att det skulle kunna innebära konkurrensnackdelar för aktörer i Norge att sälja äldre verk p.g.a. den norska konstavgiften och därmed leda till att konstförsäljningen i detta segment flyttar utomlands. Hittills finns det dock inget som tyder på att avgiften påverkar omsättningen i Norge negativt eller leder till ökad försäljning utomlands.

Regeringen tillsatte 1996 en utredning med uppgift att utarbeta ett förslag till regelsystem avseende en offentligrettslig avgift på vidareförsäljning av icke upphovsrättsligt skyddad konst. Förslagen i betänkandet En fond för unga konstnärer (SOU 1997:106) liknar till stor del den norska modellen. I utredningen föreslås att en avgift ska tas ut när en näringsidkare i sin yrkesmässiga verksamhet säljer vidare eller förmedlar en vidareförsäljning av ett konstverk som inte omfattas av den upphovsrättsliga giltighetstiden, dvs. då det gått mer än sjuttio år från upphovsmannens dödsår. Detta avgiftssystem skulle således ta vid då den upphovsrättsliga regleringen upphör. Vidare föreslogs att avgiftsplikten, i likhet med vad som gäller enligt följärätten, ska omfatta alster av bildkonstverk inklusive tredimensionella verk samt fotografiska verk och att avgiftsskyldighet endast ska föreligga i de fall försäljningspriset exklusive mervärdesskatt överstiger en tjugondel av basbeloppet. Utredningen föreslog att de uppburna avgifterna ska bilda en särskild fond, Konstnärsfonden, i syfte att dels fördela bidrag till sammanslutningar som ägnar sig åt verksamhet som stöder grupper av bildkonstnärer, dels fördela individuella bidrag åt yngre eller i övrigt mindre etablerade bildkonstnärer. Regeringen lade dessvärre aldrig fram någon proposition utifrån utredningens förslag. Även den konstnärspolitiska utredningen Konstnär – oavsett villkor? (SOU 2018:23) föreslår att en liknande fond för bild- och formkonstnärer inrättas.

En konstfond liknande den i Norge som utredningarna ovan föreslagit skulle generera medel för ny konstproduktion utan att belasta statskassan. Samtidigt skulle fonden skapa förutsättningar både för att främja en underfinansierad bransch och för att säkerställa en god återväxt av samtida konst vilket även gynnar konsthandeln på lång sikt. På så sätt kan dåtidens stora konstnärer skapa förutsättningar för nya generationers konstnärer. Den ekonomiska omfördelning och de investeringar i framtidens konst som detta innebär gynnar både samhället i stort och den samtida konsten.

Regeringen bör därför utreda förutsättningarna för att inrätta en fond för unga konstnärer som finansieras av transaktionsavgifter på äldre konst där upphovsrätten slutat gälla. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Konstnärateljéer och kollektivverkstäder

I centrum för de allra flesta konstnärer i Sverige i dag är deras arbetsplats; den individuella ateljén eller kollektiva verkstaden som används bl.a. för att producera offentliga konstverk som är utrymmeskrävande eller för vilka specialverktyg/maskiner behövs som är så pass dyra att de ägs gemensamt. Konstnärernas arbetsplatser är ofta basen för det konstnärliga arbetet och en förutsättning för att Sverige ska ha en samtida konstscen och konst i våra livsmiljöer. Med hänsyn till konstnärernas ofta svåra ekonomiska villkor så finns det inget utrymme för höjda hyror för ateljéer och

kollektivverkstäder. Även måttliga hyreshöjningar kan leda till att konstnärerna tvingas bort. Redan i dag är de faktiska kostnaderna för ateljén svåra att betala för den enskilda konstnären utan antingen privata eller offentliga aktörers stöd. Mot bakgrund av att inkomsterna för konstnärer generellt sett de senaste åren stått stilla eller t.o.m. har minskat, i förhållande till den generella prisökningen och inte minst den konstanta boprisökningen, är det viktigt att det både finns tillgång till ateljéer och att hyrorna för såväl nya som gamla ateljélokaler inte skjuter i höjden. I bl.a. storstadsområdena har, genom den pågående omvandlingen av fastighetsmarknaden och det begränsade utbytet av fastigheter, marknadspriserna skjutit i höjden. Allmännyttiga fastigheter har privatiserats och ateljéer har omvandlats till bostäder. Hur många konstnärer som på sikt kan fortsätta verka i storstadsområden är avhängigt den politiska viljan att skapa förutsättningar för levande och kreativa kulturstäder där yrkesverksamma konstnärer har råd att verka. Risken för en utarmning av det fria kultur- och konstlivet är stor.

Det är angeläget att skapa utrymme för konstnärlig produktion på helt nya platser samtidigt som hållbara lösningar behöver hittas för befintliga lokaler. Många konstnärer har ofta använt sig av lokaler i tidigare industrifastigheter, skolor som har tagits ur bruk och institutioner. Flertalet av dessa ateljélokaler finns i kulturhistoriskt värdefulla byggnader som inte sällan har ett eftersatt underhåll. Nödvändiga renoveringar kräver insatser som medför hyreshöjningar vilket i många fall gör det svårt för konstnärerna att stanna kvar i sina ateljéer. I dag kan kollektivverkstäder söka mindre utrustningsstöd från Kulturrådet. Boverket kan bidra med stöd till nybyggnad och ombyggnad av en icke-statlig kulturlokal (fokus ligger dock inte på ateljéhus och kollektivverkstäder utan på läns museer och andra lokaler där kultur visas). En mindre andel av regionerna stödjer kollektivverkstäder. En del av kommunerna ger stöd till ateljéer och verkstäder men ambitionsnivån skiljer sig stort mellan kommuner. Av Konstnärernas Riksorganisations rapport Årets Konstkommuner 2017 framgår att enbart en knapp tredjedel av landets kommuner (30 procent) svarar ja eller delvis på frågan om de har någon form av stöd till ateljéer eller kollektivverkstäder för konstnärer. Tillgången till ateljéer och kollektivverkstäder samt hyressättningen för dessa är i första hand en kommunal fråga men Vänsterpartiet anser att den även är av ett samhällligt och nationellt intresse. Som ett första steg i att förbättra tillgången och se till att hyressättningen hålls på en rimlig nivå bör det göras en kartläggning av såväl konstnärers behov av som utbudet av olika slags arbetslokaler. Det är ett uppdrag som kan ges till en myndighet eller fristående aktör som exempelvis Konstnärernas Riksorganisation eller Konstnärernas Kollektivverkstäder Riksorganisation.

Regeringen bör därför göra en kartläggning av konstnärers behov av och tillgången till ateljéer och kollektivverkstäder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör därför vidta åtgärder för att säkra tillgången till konstnärsateljéer med rimliga hyror runt om i landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Maj Karlsson (V)

Birger Lahti (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)